Mw. Dr. A.S. Glas

Dr. J.P.M. Sedelaar

P. van de Woestijne

Het urologie formularium

Onder redactie van:

Mw. Dr. A.S. Glas

Dr. J.P.M. Sedelaar

P. van de Woestijne

Het urologie formularium

tweede, herziene druk

Bohn
Stafleu
van Loghum

Springer Media

Houten 2015

ISBN 978-90-368-0627-5

© Bohn Stafleu van Loghum, onderdeel van Springer Media BV, 2015

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of opnamen, hetzij op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Samensteller(s) en uitgever zijn zich volledig bewust van hun taak een betrouwbare uitgave te verzorgen. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor drukfouten en andere onjuistheden die eventueel in deze uitgave voorkomen.

Ontwerp omslag: Studio Bassa, Culemborg

Automatische opmaak: Pre Press Media Groep, Zeist

Bohn Stafleu van Loghum

Het Spoor 2

Postbus 246

3990 GA Houten

www.bsl.nl

Voorwoord

In uw handen ligt de eerste editie van Het Urologie Formularium, een praktische leidraad. In dit formularium komen de meest relevante aspecten van de urologie aan de orde. Het doel van Het Urologie Formularium is de ruimte te dichtten tussen de richtlijnen van het NHG en de Nederlandse Vereniging voor Urologie (NVU) en het Compendium Urologie, dat in 2008 is uitgegeven door de NVU en aan alle huisartsen is verstrekt.

Behalve een praktisch handvat geven we u ook informatie ter verdieping van relevante urologische problematiek. Zo heeft de PSA-bepaling zijn eigen hoofdstuk. Een ander doel is u inzicht te geven in het traject bij de uroloog, om zo de patiënt beter voor te kunnen bereiden op een bezoek aan de uroloog of een urologische behandeling.

Het formularium is in tweeën verdeeld. Het eerste deel bevat hoofdstukken geschreven vanuit de symptomatologie, bijvoorbeeld het hoofdstuk over hematurie. Het tweede deel omvat hoofdstukken geschreven vanuit het vastgestelde ziektebeeld, bijvoorbeeld blaaskanker.

We hebben als redactie vooral jonge urologen, die vanwege hun onderzoek een goed overzicht hebben van het betreffende onderwerp, de kans gegeven zich op deze manier te profileren.

We willen alle auteurs bedanken voor hun geweldige inzet; het is een mooi overzicht geworden! Dit is de eerste editie, we gaan ervan uit dat er nog vele zullen volgen. Daarom vernemen we graag uw opmerkingen of andere suggesties ter verbetering.

Voor nu hopen we dat u dit formularium goed kunt gebruiken voor uw patiënt.

Bij de tweede editie

Met de tweede editie heeft Het Urologie Formulierium een aantal wijzigingen ondergaan. Zo is bijvoorbeeld hoofdstuk 9, Prostaatkarcinoom, aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen in het gebruik van MRI bij prostaatkankerdiagnostiek. Deze editie geeft u ook een up-to-date overzicht van de huidige medicijnen die op de markt zijn ter behandeling van urologische problemen. We hopen wederom dat u dit formularium goed kunt gebruiken in uw praktijk.

Redactie en auteurs

Redacteuren

Mw. dr. A.S. Glas

Uroloog, Zaans Medisch Centrum, Zaandam

Dr. J.P.M. Sedelaar

Uroloog, Radboudumc, Nijmegen

P. van de Woestijne

Huisarts, Deil

Medewerkers

Dr. F.C.H. d'Ancona

Uroloog, Radboudumc, Nijmegen

Mw. drs. C.P.E. Asselbergs

Uroloog, Academisch Medisch Centrum, Amsterdam

Dr. M.M. Barendrecht

Uroloog, UMC Utrecht en Centraal Militair Hospitaal, Utrecht

Dr. J.J.H. Beck

Uroloog - medisch seksuoloog, FEBU-FECSM, Zuwe Hofpoort, Woerden en St. Antonius, Utrecht-Nieuwegein

Mw. dr. A.M.J. Bootsma

Uroloog, Scheper Ziekenhuis, Emmen

Mw. dr. M. Dinkelman-Smit

Uroloog, Erasmus Medisch Centrum, Rotterdam

Mw. drs. L.C. Gerbrandy-Schreuders

Uroloog, AMC & Bergman Vrouwenzorg

Mw. dr. A.S. Glas

Uroloog, Zaans Medisch Centrum, Zaandam

Mw. dr. K. D'Hauwers

Uroloog, Radboudumc, Nijmegen

Dr. P.J.M. Kil

Uroloog, Elisabeth Ziekenhuis, Tilburg

Dr. T.A.T. Marcelissen

Uroloog i.o., Atrium MC, Heerlen

Dr. R.P. Meijer

Uroloog, Universitair Medisch Centrum, Utrecht

Mw. M.L. Mensink

Uroloog, Haga Ziekenhuis, Den Haag

Mw. dr. I.M. van Oort

Uroloog, Radboudumc, Nijmegen

Prof. dr. Th.M. de Reijke

Uroloog, Academisch Medisch Centrum, Amsterdam

Mw. drs F. van Rey

Uroloog, Meander Medisch Centrum, Amersfoort

Dr. B.W.G. van Rhijn

Uroloog, Nederlands Kanker Instituut, Amsterdam

Mw. M.G. Rombouts

Bekkenfysiotherapeut, Nijmegen

Dr. P.F.W.M. Rosier

Arts functionele urologie, Universitair Medisch Centrum, Utrecht

Prof. dr. J.J.M.C.H. de la Rosette

Uroloog, Academisch Medisch Centrum, Amsterdam

Dr. J.P.M. Sedelaar

Uroloog, Radboudumc, Nijmegen

Prof. dr. S. de Wachter

Uroloog, Universitair Ziekenhuis, Antwerpen

Mw. drs. W.C.G. Zonneveld

Uroloog, Leids Universitair Medisch Centrum, Leiden

Inhoud

I	Diagnostiek en beleid bij klachten en testuitslagen	
1	Lower urinary tract symptoms (LUTS) ten gevolge van benigne prostaathyperplasie (BPH)	3
	<i>P.J.M. Kil</i>	
1.1	Inleiding	3
1.2	Diagnostiek	4
1.3	Behandeling	8
1.4	Verwijzen van de patiënt met LUTS voor specialistisch onderzoek	14
	Literatuur	17
2	Hematurie	21
	<i>C.P.E. Asselbergs, J.J.M.C.H. de la Rosette en Th.M. de Reijke</i>	
2.1	Inleiding	21
2.2	Anamnese	24
2.3	Lichamelijk onderzoek	26
2.4	Diagnostiek door de huisarts	26
2.5	Aanvullende diagnostiek door de uroloog	29
2.6	Follow-up bij asymptomatische microscopische hematurie, na negatieve analyse	30
2.7	Follow-up bij asymptomatische macroscopische hematurie, na negatieve analyse	30
2.8	Overwegingen	31
	Literatuur	35
3	Zwelling van het scrotum	37
	<i>M.L. Mensink</i>	
3.1	Inleiding	37
3.2	Torsio testis	37
3.3	Trauma testis	39
3.4	Fourniergangreen	39
3.5	Ontsteking van het scrotum	39
3.6	Varicokèle	42

3.7	Spermatokèle/epididymiscyste	43
	Literatuur	44
4	Afwijkingen van de penis	45
	<i>M.L. Mensink</i>	
4.1	Inleiding	45
4.2	Benigne afwijkingen	45
4.3	Premaligne afwijkingen	49
4.4	Maligniteiten van de penis	51
4.5	Virusgerelateerde afwijkingen	52
4.6	Traumatische afwijkingen van de penis	54
4.7	Priapisme	55
4.8	M. Peyronie	55
	Literatuur	56
5	Flankpijn	59
	<i>F. van Rey en F.C.H. d'Ancona</i>	
5.1	Inleiding	59
5.2	Nierstenkoliek	59
5.3	Urineweginfectie	60
5.4	Ureterstenose	61
5.5	Niercyste	63
5.6	Niertumor	63
5.7	Nierinfarct	63
6	De PSA-bepaling	65
	<i>J.P.M. Sedelaar</i>	
6.1	Inleiding	65
6.2	Achtergrond	66
6.3	Wanneer PSA bepalen?	68
6.4	Screenen	70
6.5	Samenvatting en aanbeveling	72
	Literatuur	72
7	Subfertiliteit	75
	<i>M. Dinkelman-Smit</i>	
7.1	Inleiding	75
7.2	Afwijkend semenonderzoek	76

7.3	Anamnese	78
7.4	Lichamelijk onderzoek	80
7.5	Aanvullende diagnostiek bij afwijkend semenonderzoek ..	81
7.6	Behandeling	85
	Literatuur	87
8	Infecties en andere problemen met verblijfskatheters	89
	<i>P.F.W.M. Rosier</i>	
8.1	Inleiding	89
8.2	Relevante fysiologie: de normale verdediging	91
8.3	Optimale zorg rondom verblijfskatheters	91
8.4	Vermijdbare problemen met verblijfskatheters	94
	Literatuur	100
II	Ziektebeelden	
9	Prostaatacarcinoom	103
	<i>J.P.M. Sedelaar en I.M. van Oort</i>	
9.1	Inleiding	103
9.2	Diagnostiek	103
9.3	Behandeling	108
10	Urotheelcelcarcinoom	115
	<i>R.P. Meijer en B.W.G. van Rhijn</i>	
10.1	Inleiding	115
10.2	Indeling urotheelcelcarcinoom	116
10.3	Initiële evaluatie	119
10.4	Chirurgie	119
10.5	Follow-up	122
	Literatuur	126
11	Urineweginfecties	127
	<i>A.M.J. Bootsma</i>	
11.1	Inleiding	127
11.2	Definities	128
11.3	Diagnostiek	128
11.4	Behandeling	132
11.5	Verwijzing naar de tweede lijn	136

11.6	Recidiverende urineweginfecties	137
	Literatuur	140
12	Overactieve blaas	143
	<i>S. de Wachter en T. Marcelissen</i>	
12.1	Inleiding	143
12.2	Aanpassing van leefgewoonten	143
12.3	Bekkenbodemtraining en blaastraining	144
12.4	Medicatie	145
12.5	Behandeling in de eerste lijn	147
12.6	Gespecialiseerde behandeling	148
	Literatuur	149
13	Stressincontinentie bij de vrouw	151
	<i>L.C. Gerbrandy-Schreuders</i>	
13.1	Inleiding	151
13.2	Prevalentie	151
13.3	Fysiologie van het continentiemechanisme	152
13.4	Risicofactoren	152
13.5	Anamnese bekkenbodemklachten	153
13.6	Lichamelijk onderzoek	154
13.7	Aanvullend onderzoek	156
13.8	Behandeling	159
13.9	Conclusie	162
	Literatuur	163
14	Urogenitale pijn	165
	<i>A.S. Glas</i>	
14.1	Inleiding	165
14.2	Wat is chronische pijn?	166
14.3	Urogenitale pijnsyndromen	166
14.4	Diagnostiek door de huisarts	171
14.5	Behandeling die de huisarts kan instellen	172
14.6	Wanneer verwijzen naar de uroloog?	172
	Literatuur	173
15	Bekkenbodempdisfunctie	175
	<i>A.S. Glas en M.G. Rombouts</i>	

15.1	Inleiding	175
15.2	Pathofysiologie	175
15.3	Symptomen	178
15.4	Diagnose	178
15.5	Behandeling	179
	Literatuur	181
 16	 Urolithiasis	 183
	<i>W.C.G. Zonneveld</i>	
16.1	Inleiding	183
16.2	Symptomen	183
16.3	Diagnostiek	184
16.4	Oorzaken	186
16.5	Behandeling	187
16.6	Metafylaxe	191
	Literatuur	193
 17	 Seksuele disfuncties	 195
	<i>J.J.H. Beck en K. d'Hauwers</i>	
17.1	Vroegtijdige zaadlozing	195
17.2	Vroegtijdige zaadlozing en comorbide erectiele disfunctie	201
17.3	Erectiele disfunctie	202
17.4	Metabool syndroom	219
	Literatuur	223
 18	 Medicijnen	 225
	<i>M.M. Barendrecht</i>	
18.1	Alfablokkers	225
18.2	Anticholinergica en bèta-3-agonisten	228
18.3	5-alfareductaseremmers (5AR-remmers) en gecombineerde alfablokker/5AR-remmer	230
18.4	LHRH-agonisten en -antagonisten	233
18.5	Fosfodi-esterase-5-remmers (PDE-5-remmers)	235
18.6	Testosteron	238

Bijlagen

Geneesmiddelenoverzicht	242
--------------------------------------	------------

Register	283
-----------------------	------------